

Prof. JEFFREY D. SACHS

Dünya Ekonomisinde Canlılık, Fiyasko Ve İyileşme

ABD dünyanın geri kalan kısmının ABD'ye ihracatını düşürerek gelirde bir çöküş, işsizlikte bir artış yaşayacak. Fakat dünyanın diğer birçok kesimi hâlâ büyümekte. Çin, Almanya, Japonya ve Suudi Arabistan dâhil çoğu büyük ekonomi, çok fazla ihracat fazlası edinecek ve dünyanın geri kalan kısmına, özellikle ABD borçlanmaktansa borç veriyor olacak.

Jeffrey Sachs, Columbia Üniversitesi'nde Ekonomi Profesörlüğü ve Dünya Enstitüsü'nde Direktör görevini yürütmektedir.

Bu küresel ekonomik kriz, Greenspan Çılgınlığı gibi tarihe geçecek. Bu, 1990'ların ortalarından bugüne kadar kolay para ve finansal serbestleştirme sürecinde Birleşik Devletler Federal Rezerv Kurulu tarafından ortaya çıkarılmış bir krizdir.

Düzenlemekten aciz kalmış düzenleyiciler ile desteklenmiş bu kolay para poliçesi, ABD ve özellikle Amerika'nın poliçe yönelimini paylaşan diğer ülkelerde eşi benzeri görülmemiş bir konut ve tüketici kredi baloncukları yarattı. Balonlar şimdi söndü ve bu ekonomiler de aşırı bir durgunluğa doğru gitmekte.

Krizin özünde, tarihi ölçütlerin dışında seyreden konut ve hisse bedellerinin artması yatmaktadır. Greenspan iki tane balon şişirmişti; 1998-2001 yıllarındaki Internet balonu ve şu anda sönmekte olan daha sonraki konut balonu. Her iki durumda da, mal varlıklarındaki artışlar ABD halkını, konut, otomobil ve diğer dayanıklı tüketim malları için borç alma ve

harcamalarında çok büyük bir artışa iterek kendilerini daha varlıklı olduklarını düşünmelerine yol açtı.

Finansal piyasalar bu halka yönelmeye heveslendiler çünkü umarsızca borçlanmaya davet oluşturan kredi piyasalarında kısıtlamalar kalkmıştı. Konut ve hisse piyasası fiyatlarındaki canlılık sayesinde, ABD halkının net varlığı 1996-2006 yılları arasında 18 trilyon dolar civarında artış gösterdi. Bu varlığa dayalı tüketimdeki artış, ev sahiplerini ve borçluları baloncuğa bir başka çizik atmaya ikna ederek ev

fiyatlarını daha da yükseltti.

Tüm bunlar yıkıcı etkilerdi. Konut fiyatları 2006'da, hisse senedi fiyatları 2007'de tavan yaptı. Bu balonların sönmesi ile belki on trilyon hatta on beş trilyon dolar değerindeki vade değerleri ortadan kalkacak.

HARCAMALAR BÜYÜK ÖLÇÜDE KESİLECEK

Şu sıralar birçok karmaşık şeyler aynı anda gerçekleşmekte. İlk olarak, halk bir yıl öncesine nazaran çok daha yoksul hissettiği ve öyle de olduğundan tüketim masraflarını kısmakta. İkincisi, Bear Stearns ve Lehman Brothers gibi çoğu baskı altındaki kurum daha fazla (başarısız kurumların ortakları ve alacaklılarına ait) varlık ve bu firmaların bir zamanlar harcadıkları kredilerin kaybına sebep olarak iflas ettiler.

Üçüncüsü, ticari bankalar, sermayelerinin büyük kısmını yok ederek bu alışverişlerde büyük kayba uğradılar. Sermayeleri çöktükçe, gelecekteki borçlarında da aynı durum söz konusu. Dördüncü ve son olarak, Lehman Brothers'ın çöküşü ve sigorta devi AIG'nin yaklaşmakta olan çöküşü, sağlam firmaların dahi kısa vadeli banka borçlarına girmemelerine veya kısa vadeli ticari senetlerini satmamalarına sebep olan finansal bir paniği fitilledi.

Politika yapıcıların meydan okuması şirketlerin maaş bordrolarını karşılayabilmek ve envanterlerini finanse edebilmek için kısa vadeli kredilerini bir kez daha elde edebilmelerini sağlayacak güveni tekrar kazandırmaya yetecek güçte. Bir sonraki meydan okuma, ticari bankalar daha uzun vadeli yatırımlara tekrar yönelmeleri için banka sermayesinin yenilenmesine neden olacak.

Fakat bu adımlar, acil oldukları kadar, ABD'de ve diğer krizden etkilenen ülkelerde durgunluğu engelleyemeyecek. Borsa ve konut piyasaları da yakın zamanda iyileşecek gibi değiller. Sonuç olarak, halk eskisinden de yoksul ve kısa sürede bir duraklamayı kaçınılmaz hale getirecek şekilde harcamalarını büyük ölçüde kesecek.

YENİ BİR EKONOMİK STRATEJİ ZAMANI

ABD, en çok etkilenen ülke olacak. Fakat yeni konut ve tüketim canlılığı ve artık fiyasko yaşayan ülkeler, özellikle İngiltere, İrlanda, Avustralya, Kanada ve İspanya da aynı şekilde etkilenecekler. Birkaç yıl önce bankalarını özelleştiren ve serbestleştiren İzlanda, şimdi ulusal bir iflas ile karşı karşıya, çünkü kendilerine yüklüce borçlu oldukları yabancı alacaklılarına ödeme yapacak durumda değiller. İspanya haricinde, bu ülkelerin tümü "serbest piyasa" denilen ABD felsefesine ve eksik düzenlemeli finansal sistemlere açıkça bağlı kalmışlardır.

Fakat serbest Anglo-Saxon stilli ekonomilerde hissedilen acı ne olursa olsun, bunların hiçbir tanesi küresel bir yoksulluğu kaçınılmaz kılmaz. Küresel bir sıkıntı veya duraklama için hiçbir sebep görmüyorum. Evet, ABD dünyanın geri kalan kısmının ABD'ye ihracatını düşürerek gelirde bir çöküş, işsizlikte bir artış yaşayacak. Fakat dünyanın diğer birçok kesimi hâlâ büyümekte. Çin, Almanya, Japonya ve Suudi Arabistan dâhil çoğu büyük ekonomi, çok fazla ihracat fazlası edinecek ve dünyanın geri kalan kısmına, özellikle ABD borçlanmaktansa borç veriyor olacak.

Bu ülkeler nakit bolluğu yaşıyorlar ve konut balonunun sönmesinden de etkilenmediler. Halkları hisse senedi fiyatlarının düşmesinden oldukça etkilenmiş olmalarına rağmen sadece büyümeye devam etmiyorlar. Aynı zamanda ABD'ye ihracatlarının bitmesini telafi edecek iç talepleri de artıyor. Şimdi vergileri kesmeleri, yerel kredi şartlarını kolaylaştırmaları ve yollar, enerji ve kamu konutlarındaki hükümet yatırımlarını artırmaları gerekiyor. Ölçülü bir biçimde yaptıkları sürece artmakta olan yerel harcamalarını finansal tutarsızlık riskinden korumak için yeterli derecede döviz rezervine sahipler.

ABD'de milyonlarca insanı etkileyen gelecek yıl işsizlik artışı ile sonuçlanacak kaçınılmaz acı, Başkan Ronald Reagan 1982'de göreve geldiğinden bu yana benimsenmiş ekonomik modeli tekrar gözden geçirmeyi sağlayacak bir fırsattır. Düşük vergiler ve serbestleşme, süregelirken iyi hissettiren fakat aynı zamanda büyük bir gelir eşitsizliği, geniş bir alt sınıf, ağır dış borçlanma, çevre ve alt yapı duyarsızlığı ve şimdi de büyük bir finansal karmaşa doğuran bir tüketici çılgınlığına sebep oldu. Artık yeni bir ekonomik strateji zamanı. Esas itibariyle yeni bir Yeni Düzen.

Copyright: PROJECT SYNDICATE **2008**
www.project-syndicate.org

Birkaç yıl önce bankalarını özelleştiren ve serbestleştiren İzlanda, şimdi ulusal bir iflas ile karşı karşıya, çünkü kendilerine yüklüce borçlu oldukları yabancı alacaklılarına ödeme yapacak durumda değiller. İspanya haricinde, bu ülkelerin tümü "serbest piyasa" denilen ABD felsefesine ve eksik düzenlemeli finansal sistemlere açıkça bağlı kalmışlardır.